

Compositie

Jacob Voorthuis

Compositie is belangrijk. Alles wordt bepaald door compositie. Ons blik, ons gevoel voor ruimte, het idee stijl waarin een compositie zich voegt in een typologische generalisering. Onze beweging door de ruimte, ons besef hoe de ruimte zich ontplooft in mogelijkheden voor gebruik.

Compositie definitie (zie college)

Het is de relatie die centraal staat in de compositie, en wat ruimte zo boeiend maakt is hoe, door de beweging van het waarnemend lichaam die compositie, gaat dansen door onze continue beweging.

Die relatie is existentieel. Vandaar de ongelooflijke intuïtieve kracht van de definitie van schoonheid van Alberti. En die definitie, alhoewel tautologisch op een schaal waar we de zelfreferentie te snel van kunnen overzien (Bateson) schept voor ons een wereld van elementen samengesmeden tot gehelen. En die gehelen hebben een samenhang die, door gewenning, een intuïtieve onmiddellijkheid hebben. Het menselijke lichaam is een prachtig voorbeeld. En zodra we iets zien dat ontbreekt, verandert is of er aan toe is gevoegd zonder dat het er “hoort” dan maken we ons zorgen. Het menselijk lichaam is immers af, een geheel. Dus dan verliest die definitie aan haar intuïtieve volledigheid als we het project van het pluralisme aangaan, waarbij, bijvoorbeeld, het beeldhouwwerk van de softenon vrouw op een sokkel in Trafalgar Square, ons een vrouw toont die een eigen schoonheid heeft, die echter onafhankelijk is van het gevoel van volledigheid van het lichaam. En waarbij we proberen om wat we vroeger invaliden noemden nu te herdopen als anders bewegenden om zo die hiërarchisering in ons denken te ontdoen en zo in staat gesteld te worden nieuwe gehelen te ontdekken. Die hun eigen schoonheid hebben. Waarop opeens de definitie van Alberti zijn overtuigingskracht weer terug verdient. Dit levert een bijna dialectische werking op. Waarbij we moeten oppassen voor een situatie waarbij de definitie van Alberti alleen bevestigend werkt van wat we al geleerd hebben om als “harmonisch” geheel te zien, zoals, bij uitstek, het menselijk lichaam. Wij zijn in staat om zelf verantwoordelijkheid te nemen voor het duiden van gehelen, waar binnen de samenhang der delen berusten op relaties die altijd extern zijn aan hun termen. Dus de intuïtieve samenhang tussen een schouder en een arm is intuïtief alleen door gewenning en omdat het lichaam op die manier lekker makkelijk werkt.

1

Compositie: Lijnspeel en hiërarchie

Affordance is belangrijk bij compositie. De compositie is het samenspel van posities in een ruimte of op een vlak. De compositie is het geheel aan posities en de analyse van een compositie trekt dit geheel uit elkaar in onderdelen die op zich zelf weer een bepaalde coherentie vertonen. De coherentie van een analyse wil niets meer zeggen dan dat de analyse zich voltrekt volgens eenduidige spelregels. Dat wil zeggen dat die coherentie van een geanalyseerde compositie voldoen aan zelf opgelegde spelregels. Die kunnen natuurlijk zo gek gemaakt worden als je wilt, en het is boeiend om daarin grenzen van de bruikbaarheid te ontdekken.

De Barcelona stoel bestaat uit twee kussens en een metalen frame.¹ Het metalen frame bestaat uit twee segmenten van een ronding die elkaar kruisen. Hoe wordt deze stoel gemaakt? Ik vermoed dat een van de segmenten, waarschijnlijk die waar de minste krachten op komen te staan, door midden gezaagd wordt. Vervolgens worden de drie stukken weer aan elkaar gelast en wordt de naad weggeschuurd. Hierdoor ontstaat een hiërarchieloze kruising van de twee segmenten. Het blijkt dat deze ogenschijnlijke hiërarchieloosheid een keiharde hiërarchie verhuult. Is dat erg? Dat weet ik niet. Wat vindt U? Ik vind van niet. Goed. Maar een ding is zeker, we zijn, ook met de Barcelona stoel niet af van de hiërarchie. Ook niet als die niet onmiddellijk zichtbaar is. Is hiërarchieloosheid dan slechts een waarschuwing dat de hiërarchie niet weg is, maar verborgen? En vinden we dit erg? De hiërarchie verbergt zich wanneer het, net zoals de katholieke geloof in de 17e, 18e en 19e eeuw niet welkom was. In samenlevingsvormen die hiërarchieloos lijken te zijn, blijkt later dat de hiërarchie zich verscholen heeft in strikte codes van gedrag. In Samenlevingsvormen waar de hiërarchie heel erg duidelijk is, blijkt de willekeur op een angstaanjagende manier één richting op te gaan, van het machtige naar het machteloze. De architectuur van Karl Friedrich Schinkel is het

¹ Met dank aan Jan Westra voor deze anecdoten

lijnenspel subliem in zijn raffinement. Met name in zijn Schauspielhaus en het Altes Museum. Hier komt een structuur naar voren die het Palladiaanse balans tot het uiterste drijft. In Frank Lloyd Wright domineert daarentegen de horizontaliteit. In de hoogbouw domineert de verticaliteit. Waar hiërarchie terug gedrongen wordt begint de complexiteit. Eerst in balans en later in chaos.

De schilderijen van Mondriaan proberen ook een hiërarchieloos lijnen spel te verwezenlijken.